

»NEMŠKUTAR ALI PLANINSKI HRVAT« Podoba Slovencev in Slovanov v zgodovinski povesti Ivana Hribarja

Izvirni znanstveni članek | 1.01
Datum prejema: 21. 1. 2024

Izvleček: Avtor v prispevku obravnava reprezentacije Slovencev, slovenstva in slovanstva v rokopisni povesti Ivana Hribarja, *Gospod Izidor Fučec, srednjeveška povest naših dni*, ki je nastajala med letoma 1916 in 1929. V povesti, ki z različnih zornih kotov obravnava dominantne naracije v povezavi s številnimi relevantnimi družbeno-kulturnimi zgodovinskimi temami, se avtor ukvarja z vprašanjem reprezentacije »nemškutarstva« in slovenstva, kot ju Hribar v svoji povesti slika z očmi glavnega lika in pripovedovalca. Pri tem izhaja iz kombinacije etnografskega branja, imagološke analize ter primerjalne analize Hribarjevih objavljenih *Spominov* in njegovega literarnega dela.

Ključne besede: Ivan Hribar, zgodovinski roman, etnomitologija, slovanofilstvo, jugoslovanska ideja, nemškutarstvo

Abstract: This paper examines the representations of Slovenians, Slovene identity and Slavs in Ivan Hribar's manuscript short story, *Mr Izidor Fučec, a Medieval Tale of our Days*, written between 1916 and 1929. The story illuminates dominant narratives from different perspectives in relation to a number of relevant socio-cultural historical themes. In the present paper, we address the question of the representation of "Germanness" and "Slavcity" as painted by Hribar in his short story through the eyes of the main character and the narrator. In doing so, we draw on a combination of ethnographic reading, imagological analysis, and comparative analysis of Hribar's published *Memoirs* and his literary work.

Keywords: Ivan Hribar, historical novel, ethnomythology, Slavophilism, the Yugoslav idea, Germanicism

Uvod

Ivan Hribar (1851–1941), pomemben politični akter na Slovenskem, je v politiki in širšem javnem življenju aktivno deloval vse od osemdesetih let 19. do tridesetih let 20. stoletja. Slovenski javnosti je večinoma poznan kot slovenski liberalni politik, ljubljanski župan, jugoslovanski veleposlanik v Pragi idr. Bil je tudi pisatelj, že kot dijak je objavil svoje prve literarne poizkuse. Sprva so bile to pesmi v časopisih (glej npr. Blažič 2010), literarno ustvarjanje in prevajanje pa ga je spremljalo celo življenje.¹ V rokopisni zbirki NUK poleg njegove obsežne pisemske hranijo tudi njegovo literarno zapuščino.

V slovensko zgodovino se je zapisal predvsem kot ljubljanski župan, ki je med svojim županovanjem večkrat vznemiril ljubljansko nemško prebivalstvo.² Kot libera-

lec in podpornik panslovanstva³ je aktivno sooblikoval lokalno, deželno in nacionalno politiko. To je popisal v knjigah *Moji spomini I–IV* (1928–1933; glej Hribar 1928a, 1928b, 1932, 1933), še obsežneje in s stališča tedanjega meščanstva pa v literaturi. Takrat so se samo v nekaj letih močno spremenili podoba Evrope, položaj Slovencev, a tudi zamišljanje in razširjanje nacionalnih identifikacij, zanemarljivo pa ni niti notranjepolitično dogajanje. Analiza njegovih literarnih del omogoča vpogled v razvoj Hribarjeve politične misli in pogledov zagovornikov panslovanske ideje, pa tudi v reprezentacije Slovencev, slovenstva in slovanstva v turbulentnem obdobju. Prispevek analizira reprezentacije nacionalne identitete in nacionalnih naracij v njegovem najobsežnejšem literarnem delu, povesti⁴ *Gospod Izidor Fučec, srednjeveška povest naših dni*. Ta

1 Literarnozgodovinsko Hribar do nedavnega še ni bil obravnavan, saj je v času svojega življenja javnosti predstavil le dve literarni deli iz svojih dijaških let. Najprej je napisal libreto *Kralj Matjaž, izvirna libreto v enem dejanju* (1868), potem pa pesniško zbirko *Brstje* (1872), ki je izšla v soavtorstvu s Filipom Haderlapom (več v Kropivnik 2023a: 355; Kropivnik 2023b: 62–64). V obdobju do leta 1872 je najverjetneje nastajala še obsežna zgodovinska drama *Dimitrij Ivanovič Donskoj*. Predzadnje literarno delo Ivana Hribarja je njegova »zgodovinska« povest *Gospod Izidor Fučec, srednjeveška povest naših dni*, ki je nastajala sočasno z daljšima pesnitvama, parodijo *Na slovenskem Parnasu* in balado *Njega ni*. Hribar je svoje literarne poizkuse končal z nenaslovljeno povestjo, ki je ohranjena v fragmentih v NUK (Ms 1411).

2 Ena odmevnejših afer v obdobju njegovega županovanja je bila, ko je predlagal, da bi v Ljubljani namestili šestkrat večje napise z imeni ulic

v slovenščini. S tem je hotel nadomestiti dotedanje nemške napise. To je utemeljeval s popisom prebivalstva, ki je pokazal, da je v Ljubljani šestkrat več slovenskega prebivalstva kot nemškega. Po protestih v mestnem svetu so morali ponovno namestiti dvojezične napise (glej Hribar 1932; tudi Perenič 2016; Kropivnik 2022). Druga afera, ki pa je Dunaj vznemirila tako močno, da Hribarju leta 1910 cesar Franc Jožef ni potrdil mandata, pa je bila vezana na proteste proti nemškemu prebivalstvu oz. t. i. septembrske dogodke leta 1908, kar Hribar tematizira v svoji povesti *Gospod Izidor Fučec* (glej Goropevšek 1997; Grdina 1997, 2010a; Kropivnik 2022; Kerec 2023).

3 Ruska zgodovinarica Iskra Čurkina ga označuje za utopičnega rusofila (glej Čurkina 1979).

4 V prispevku dosledno uporabljam oznako povest, kot je svoje literarno delo poimenoval Hribar, čeprav bi bila z vidika sodobnih oznak literarnih zvrsti primernejša oznaka roman (glej Hladnik 2009).

je razdeljena na štiri dele: Razodetje – omamljenje – očaranje, V začaranem risu, Omama, Polom. V celotnem narativnem loku avtor obravnava tri generacije družine Fučec (Mija, Izidorja in Miškeca Fučca) približno med letoma 1840 in 1918. V prvem delu spoznamo prašičerejca iz Hrvaške, Mija Fučca, očeta naslovnega junaka. Nato delo mladost naslovnega junaka Izidorja Fučca in njegovo življenjsko zgodbo predstavi v interakciji z različnimi predstavniki meščanske družbe. Popisani so njegovi vsakodnevni rituali in habitus meščana. V zadnjem delu je povest bolj usmerjena v politične dogodke na začetku 20. stoletja in se sklene s koncem Avstro-Ogrske in z nastankom Jugoslavije.

V zgodovinski povesti iščem opise političnega Drugega, kot ga je dojemal Hribar. Poudarjam primere reprezentacije Slovencev in Drugega s pomočjo nacionalnih stereotipov (nemškutarje, uradništvo, odnose s sosedi), jih postavljam v širši kontekst takratnih razmer in komentiram njihovo funkcijo v obdobju nastanka dela. Pri stereotipizacijah gre za univerzalne generalizacije, vezane na določene skupine ljudi (Beeghly 2015: 676). Uporabljajo jih različno situirane skupine in posamezniki za predstavljane Drugega v svoji skupnosti ali zunaj nje z namenom, da prikažejo Drugega v svojem *habitatu*, to pa je le redko prikazano brez »okrasitve« ali »zaničevanja«. Posledično stereotipi prevzemajo »poslanstvo metafore v izrazni kulturi« (Fernandez 1986: 41; Živković 1997: 118).

V analizi stereotipizacij uporabljam »večfaktorski pogled« (Puddifoot 2017: 154); ta zagovarja tezo, da je pri analizi stereotipov treba biti pozoren predvsem na njihovo nanašanje, okoliščine, v katerih se pojavijo, in cilje, ki jih želijo posamezniki s stereotipiziranjem doseči. Podobno pokaže tudi antropolog Marko Živković z analizo etničnih stereotipov. Kot zaključuje, se etnični in nacionalni stereotipi pojavljajo kot »dokaj natančni povzetki vedenja« (1997: 117–118), ki se uporabljajo v manipulativne in retorične namene. Tak je bil tudi Hribarjev namen, ko je stereotipe s »terena« vnašal v svoje literarno delo.

V analizi metodološko kombiniram etnografsko branje (glej Baskar 2008: 24) ter literarnoteoretski metodi natančnega branja in imagoške analize. Hribarjev pogled na svet pojasnjujem tudi s primerjalnim branjem njegovih *Spominov* in kritično analizo njegove pisemske in druge korespondence. V članku najprej predstavim zgodovinsko povest *Gospod Izidor Fučec*, nadaljujem s podobo Slovencev, kot jo slika Hribarjeva nacionalna stereotipizacija, razpravo pa končam z razmislekom o sporočilnosti nacionalnih stereotipov o sebi in Drugih.

Zgodovinska povest *Gospod Izidor Fučec*, srednjeveška povest naših dni

Zgodovinska povest *Gospod Izidor Fučec*, srednjeveška povest naših dni je Hribarjevo najdaljše literarno delo v 26 zvezkih, ki skupaj obsegajo 4.290 rokopisnih strani. Hribar je povest z vmesnimi premori pisal med 9. 6. 1916

in 19. 11. 1929 (Kropivnik 2022: 83), najintenzivneje v letih 1916 in 1917, čemur je sledil sedemletni premor⁵ do leta 1924, zadnji del povesti pa je nastal leta 1929. Začetki pisanja povesti so neposredno povezani s Hribarjevo konfinacijo na Salzburškem. Večji del je bil torej napisan do konca prve svetovne vojne; avtor je dosledno zapisoval datume, zato lahko z gotovostjo trdimo, kdaj je kateri del nastajal in vsaj nastal v prvotni obliki. Delo je bilo pozneje še revidirano, a se ni bistveno spremenilo. V zadnjem delu je dogajanje najbolj zgoščeno in se, nanašajoč se na Hribarjevo politično udejstvovanje, dotika večjih politično- in kulturno-zgodovinskih dogodkov z začetka 20. stoletja (balkanske vojne, prva svetovna vojna, položaj Slovanov v monarhiji, razpad avstro-ogrske monarhije idr.). Ker je to tudi del, kjer v ospredje stopijo politično-zgodovinski dogodki, je manj opisov dogajanja v ljubljanskih oz. dunajskih gostilnah ter drugih vsakdanjih pogovorov in dogodkov, zato se pri analizi nacionalnih stereotipov osredinjam na prve tri dele povesti.

Povest *Gospod Izidor Fučec* se začne z zgodbo očeta osrednjega junaka Izidorja Fučca in s podrobnejšim opisom njegove selitve iz Hrvaške v Ljubljano. Mijo Fučec je s preprodajo svinj in prekupčevanjem ustvaril veliko bogastvo – tega je pozneje užival tudi Izidor. Po selitvi v Ljubljano Mijo umre. V prvem delu povesti se Izidor Fučec poroči s hrvaško vdovo Katico. Med enim od svojih rednih obiskov kavarn Izidor Fučec spozna plemiča Petra von Sračnika (tudi Sratschnigga), ki Fučcu zaupa, kako zelo si želi pridobiti katerega od državnih odlikovanj, Izidorju Fučcu pa srečanje vzbudi željo po pridobitvi plemiškega naziva. V drugem delu gre za obsežno digresijo, kjer se Izidor Fučec odpravi na romanje v Rim, ker sta z ženo Katico ostala brez otrok. V tem delu povesti spoznamo profesorja Veselka, ki Fučca vodi po Rimu in mestoma izraža Hribarjeva programska stališča. V tretjem delu povesti se Izidorju in Katici rodi sin Miško, ki pa naj ne bi bil njegov, a edino Izidor tega ne ve. Njegova žena Katica je bila

5 Hribarja je k pisanju zgodovinske povesti spodbudila konfinacija v Abtenau (glej npr. Kropivnik 2022). Izpustu maja 1917 je sledil sedemletni premor. Preklic konfinacije na Salzburškem pa gotovo ni edini razlog, da je Hribar v tem obdobju prenehal pisati, to razumem bolj kot skupek več dogodkov, med katere lahko prištejemo različne politične in vojne dogodke, ki so se zvrstili proti koncu prve svetovne vojne, hkrati pa tudi Hribarjevo vpetost v snovanje novih povezav na Balkanu in strah pred razkritjem zanj obremenilne dokumentacije v povezavi z delovanjem proti monarhiji (glej tudi Cvirn 2015: 260). V *Spominih* se leta 1917 Hribar spominja takole: »To leto mi je prineslo eno najhujših kriz mojega življenja. Že razpad ruske vojne moči je name grozno učinkoval. Padeč Brest-Litevska stopnjeval je obup, ki se me je polaščal. Sramotni mir, ki so ga sovjeti v ime nekdanje močne Rusije sklenili, pa mi je jemal spanje celih noči, tako da sem bil za vsako delo nesposoben in za vse prirodne krasote top. Ko so potem sovjeti še proglasili, da objavijo vse tajne arhive bivšega carskega ministrstva inostranih del in sem se spomnil zapisa mojega posredovanja pri Sazonovu v februarju leta 1914., priklopela je moja duševna kriza do vrhunca.« (Hribar 1928b: 213)

namreč v Krapinskih toplicah žrtev mednarodno znanega črnogorskega ljubimca Jovana Mažibrka, s tem pa se vprašanje očetovstva pojavi že v drugi generaciji Fučcev, saj tudi Mijo Fuček ni bil prepričan, da je Izidor njegov sin. V četrtem delu se pripoved od vsakdanjih dogodkov usmeri v politično dogajanje na Balkanu in razpad Avstro-Ogrske. Izidorja Fučca kot nemškutarskega Hrvata, zvestega Avstriji, v zadnjem poglavju sin Miško obvesti o dokončnem propadu monarhije in nastanku Države SHS.

Primerjalna analiza Hribarjevih *Mojih spominov* in povesti pokaže jasno povezavo s Hribarjevim siceršnjim političnim delovanjem pred prvo svetovno vojno. S prvoosebni pripovedovalcem in z glavnimi liki v povesti predstavlja dominantne naracije, povezane s političnimi vprašanji v takratni Ljubljani in drugih krajih monarhije, ki jih je Hribar obiskoval med svojimi mandati kot poslanec, mestni svetnik in župan. Razberemo lahko jasen cilj utrjevanja nacionalne ideologije, ki jo je Hribar v *Spominih* želel prikazati bolj dokumentarno (z navajanjem letnic, datumov, natančnih lokacij), v povesti pa se osredini na ideje in jih poskuša mestoma zelo didaktično razdelati. Prostori in časovnost so sicer še vedno pomembni, a so v povesti, kjer vsakdanje in zgodovinske dogodke pojasnjuje z razmišljanjem glavnega lika in pripovedovalca, vedno vezani na simbolno sporočilo v skladu s tedanjo nacionalno ideologijo in njegovimi pogledi. V povesti se jasno kaže utrjevanje Hribarjeve politične misli, kjer poskuša utrditi nova razmerja v odnosu Nemci-Slovani-Slovinci, kot pokažem v nadaljevanju.

Podoba Slovencev s Hribarjevo nacionalno stereotipizacijo⁶

Povest obravnava številne za Slovence pomembne kulturno-zgodovinske teme, predstavljene z dveh stališč: s stališča pripovedovalca in s stališča glavnega lika. To pomeni večplastno predstavitev dogodkov. Pogled pripovedovalca je takó tudi soočen s pogledom Izidorja Fučca, v prizorih, kjer je prisotnih več oseb, pa pride do njihove konfrontacije, tako da Fuček stopi v ozadje. Ena od osrednjih tem te vrste je nemškutarstvo. Za nemškutarje so bili označeni posamezniki, ki so bili sicer Slovenci in so se v drugi polovici 19. stoletja prištevali med Nemce. Zgodovinar Janez Cvirn (1988: 6) nemškutarje v monografiji *Boj za Celje* opiše z besedami iz *Slovenskega gospodarja* (15. 3. 1883), ki naj bi, kot drugi slovenski tisk, stalno poudarjal,

da nima proti pravim, poštenim, resnicoljubnim Nemcem nič, da se pa bodo Slovenci na nož bojevali z nem-

škutarji, to je ljudmi, »ki jih je rodila preprosta slovenska mati, ki so se nemščine le za silo v šoli in pri vojaki naučili, ki živijo med Slovenci, a Slovence in njih jezik sovražijo in preganjajo [...] ter se sami med Nemce štejejo«. (Cvirn 1988: 6)

Nacionalna identiteta se je sredi 19. stoletja šele začela oblikovati, prej so med prebivalstvom veljale večinoma lokalne, regionalne, verske, mestne, poklicne identifikacije in kategorizacije (glej Čuček in Cvirn 2012: 30; Čuček 2016: 26; Ferlež 2017: 75; Kosi in Stergar 2016: 473). Zgodovinarja Jernej Kosi in Rok Stergar (2016: 473) poudarjata, da je bilo potrebnih veliko intelektualnih, političnih, kulturnih in materialnih prizadevanj za usklajevanje socialne realnosti in teženj nacionalistov. Pri tem je treba opozoriti tudi na opazovanje historične antropologinje Daše Ličen (2023: 160), da »sodobna ideja slovenske nacije ob nastanku in postopnem razmahu ni kar odplaknila vseh drugih kolektivnih pripadnosti.« Slednje lahko spremljamo prav ob branju prvih treh delov Hribarjeve povesti.

Protagonist Izidor Fuček je Hrvat, ki se spogleduje z nemškutarskimi idejami. Te so predstavljene z več zornih kotov, pri tem pa je treba poudariti, da je nemškutarstvo predstavljeno kot ena od pomembnih lastnosti oportunističnih Slovencev in Slovanov nasploh. V povesti najprej spoznamo zgodbo Petra von Sratschnigga, ki se v kavarni izpove Fučcu.

Sicer pa – in sedaj se spremeni glas njegov v šepetanje, on sam pa se skloni k svojemu sobesedniku, da bi ga slišati mogel – »sem začutil v sebi zopet Slovenca. Da. Od svojega tridesetega leta sem bil nemškutar. Saj veste. Zato, da sem v službi napredoval. Drugače bi me bili kljub mojemu plemstvu zapostavljali. Zlasti na Spodnjem Štajerskem, kjer sem služboval. Od tedaj pa, ko sem čutil v svojih rokah modro polo, sem postal takoj ves drugačen. Vest me je že davno pekla. A kaj hočete. Vselej sem jo vedel potolažiti z neizogibnostjo. Sedaj se ni dala potolažiti več, kakor pravim« – glas njegov postaja zopet glasnejši: »Zavedal sem se svojih mladostnih idealov, zavedel, da sem Slovenec. Zato sem prišel v Ljubljano.«

Etnolog Božidar Jezernik (2006: 164) trdi, da je bilo v 19. stoletju slovensko liberalno meščanstvo v habsburških okvirih prešibko, da bi lahko oblikovalo svoje državne institucije in javno kazalo težnje po oblikovanju lastne države. Kosi in Stergar (2016: 473) trdita tudi, da »samozavedajoča se slovenska etnična skupnost pred sredo 19. stoletja ni obstajala«. Nemškutarstvo Hribar v povesti tako želi pokazati kot oportunistično Slovencev, a nadalje opozori na težak položaj v monarhiji. Naglasi, da je na območju Kranjske in Zagreba Nemec gospodar, kar naj bi spodbujalo nemškutarjenje med prebivalstvom, ki si želi zagotoviti lagodno prihodnost in državne službe.

V povesti Hribar pokaže tudi na zapisovanje slovenskih imen in posledično spreminjanje odnosa nemške večine do slovenske manjšine v uradniški službi.

⁶ V tem poglavju so vsi navedki, ki niso označeni drugače, iz povesti *Gospod Izidor Fuček, srednjeveška povest naših dni*, ki jo hrani Rokopisna zbirka NUK. Navedki so iz pretipkane verzije avtorja, v kateri se strani ne ujemajo s stranmi v rokopisu. V pripravi je izdaja romana, ki bo prinesla novo razporeditev besedila. Citati iz rokopisa so mestoma lektorsko obdelani.

»Res se je ondi svoje dni veliko nemškutarilo, a sedaj ne več. Nastopil je nov rod. Na Slovenskem tega doslej še ne opažam. Sedanji rod – z malo izjemami – ni nič boljši od starih Kranjcev.«

»Prav pravite. Pasja narav je v njem. Oni, ki vihti bič v rokah, govore po nemško. In vse se v strahu zvija pred nji. Tudi jaz sem bil eden onih, ki je vihtel bič. Bil sem nemškutar. Še celo svojega imena nisem si upal pisati s slovenskim pravopisom. Na gimnaziji sem se pisal pravilno. Kljub nevolji mojega očeta. Součenci, navdušeni Slovenci privedli so me bili do tega. Važna mesta zavzemajo nekateri izmed njih in v velikih časteh so ter spoštovani od naroda. A le oni, ki niso bili vstopili v državne službe. Kdor je vstopil, storil je kakor jaz ali pa je nasproti svojim vetroplahim tovarišem zaostal in je še danes uboga para. Mene, vidite, stalo je moje ponašanje velikega premagovanja. A moral sem. Bil sem dober uradnik. Marljiv. Ni samohvala, ako pravim, da tudi sposoben. Moji neposredni predstojniki so to priznavali ter me tudi navzgor dobro popisovali. A v službi ne in ne naprej. S tridesetim letom sem bil tam, kos dvajsetim. Diurnist? Kedar je prihajal 'stari' iz Graca na revizijo, pohvalil me je vselej z besedami: Sie von Zuraknik sind sehr strebsam. Čakal sem potem uradniškega dekreta. Zastonj. Končno pride mi spoznanje. Spomnim se, da je stari vedno ime Zuraknik izgovarjal s posebnim naglasom, 'v tem grmu!' torej leži zajec, mislim si. Ob prvem izplačilu bornega diurna* podpišem se na potrdilo prav razločno Peter von Sratschnigg. Moj neposredni predstojnik pride me opazovat. Še sedaj vidim, s kašnim zadovoljnim smehljajem oziral se je na-me, hodeč po sobi, kjer je škripalo moje gosje pero, gori in doli. Čez teden dni sem imel v rokah dekret za uradnika in ko je kasneje bilo zopet pregledovanje urada, ogovoril me je 'stari' iz Gradca čisto pravilno s Sračnikom.«

Prav tako pa pripovedovalec v nadaljevanju dosledno opiše občutke Izidorja Fučca, ko posluša pripoved upokojenega uradnika. Pripovedovalec uradnikovo delovanje opravičuje z mislijo na pokoro in nebesa ter naziranjem, da veliko več velja ena spreobrnjena duša kakor sto čistih, s katerimi si v nebesih nimajo kaj pomagati. Za Hribarja torej slovenski nemškutar ni »a priori izgubljen Slovenec«, saj se lahko še spreobrne. V literarnem delu je Hribar tako poskušal vplivati na morebitne bralce, da bi se »spreobrnil«.

V nadaljevanju Hribar tematizira, kako pomembna je uradniška služba sredi in v drugi polovici 19. stoletja, saj to za posameznika pomeni vstop v meščansko družbo. To karierno izbiro postavlja v kontekst slovenstva. Zgodovinar Wolfgang Göderle (2018: 222, 241) na podlagi analize različnih kariernih poti uradnikov avstro-ogrske monarhije po letu 1848 ugotavlja, da je s transformacijo monarhije prišlo tudi do številnih možnosti za vključitev dobro izobraženih predstavnikov meščanstva v državne službe, kjer so lahko z uspešnimi karierami ne le utrdili svoj družbeni položaj, ampak tudi napredovali. Lik Petra von Sračnika

bi lahko umestili v sklop nižjih oz. srednjih lokalnih ali regionalnih uradnikov. Podobno kot Göderle ugotavlja tudi Ličen (2022: 369) in dodaja, da je s tem nastajal nov sloj meščanstva, ki ni bil ekonomsko ali politično definiran, ampak predvsem kulturno. Göderle (2023: 332) je med drugim dognal tudi, da so obstajale velike razlike v ločevanju javnih uslužbencev, ki so delali na različnih oddelkih in ministrstvih. Služba v zunanjih zadevah in kariera visokega uradnika sta ostali v ekskluzivni domeni višjega uradništva in sta bili odvisni od njihovega političnega pedigreja, ki je bil večkrat lahko povezan z njihovo gmotno zmožnostjo ali s plemiškim nazivom.

Lik Sračnika je v Hribarjevi povesti posameznik slovenskega rodu, ki mu je zaradi nemškutarjenja uspelo v nižji uradniški karieri, a to ni bilo v skladu s podobo nacionalno zavednega Slovenca, zato se ob koncu kariere Slovencem spoveduje in kesa pred njimi.

Peter von Sratschnigg obriše si pot s čela, ki se mu je nabral med pripovedovanjem na njem. Gospod Izidor Fučec pa zre vanj čedalje z večjim spoštovanjem in občudovanjem. Njegov sobesednik ga je pripeljal bil s svojim pripovedovanjem na čisto novo polje, ki mu je doslej bilo popolnoma neznano. Kajti to, kar je čul, je bilo poglavje o boju za kruh. Silno resno njemu tako tuje poglavje. Poleg tega vpogled v žalostne prilike uradniškega življenja, kjer ne prihaja pred vsem v poštev in ne nahaja priznanja samo pridnost in sposobnost. Tudi njegov oče bi bil rad iz njega napravil uradnika. Mahoma se tega spomni. Kako bi bilo pač njemu šlo v tem slučaju. Saj morajo biti povsod prilično podobne razmere. Tudi na Hrvaškem. Samo da oni mesto »starega« iz Gradca stopa kak magnificus ali illustrissimus na površje. Le nemškutarije tam doli ni. Ali pa ni česa drugega, kar uradnike na podoben način usposablja za službeno napredovanje, kakor v tem slučaju zatajevanje narodnosti?

Po opisu Fuččevih občutkov ga pripovedovalec posmehljivo ošvrkne in vprašanje nemškutarstva tematsko razširi na območje Hrvaške, kjer je nemški vpliv v njegovem času – tj. po uvedbi dualizma v avstro-ogrski monarhiji leta 1867 – sicer manj zaznaven, a je toliko večji pritisk Ogrske.

Prekratka je bila pamet gospoda Izidorja Fučca, da bi bil našel odgovor na to vprašanje. Ni se spomnil madžaronstva, katero s surovo silo pritiska na boljša spoznanja uradništva. Celó v pravosodju. Ni mu bilo znano, da tudi ondi doli upokojeni uradniki radi postajajo najhujši narodni radikalci, dasi so v lojalnosti službi skrbno pazili, kašen veter vleče od Budimpešte sem in kašni migljaji prihajajo iz banskih dvorov, v katerih že davno ni več duha Šokčevičev, Jelačičev in še celo ne Mažuraničev. Pokvarjenost torej tu in tam. Nekaj pa mu je preletelo na misel, nekaj, kar je bil naglašal svoje dni njegov oče. On bi bil bogat, imel bi bil torej kot uradnik brez dvojbe boljše stališče. Da, kar se tiče usposobljenosti. Bogastvo je najboljša usposobljenost. A dušo njegovo bili bi vendar zahtevali.

Na eni strani je torej v ospredju simpatija Izidorja Fučca do von Sračnika, ker je na stara leta spoznal »pravo« pot in se priključil narodnemu taboru, po drugi strani pa v pogledu pripovedovalca, ki je do Sračnika tudi kritičen, vidimo argumente in povezave s Hribarjevimi nastopi v deželnem zboru.

Ko bi pamet gospoda Izidorja Fučca bila segala le nekaj dalje, bi se bil moral vprašati, kaj pa koristijo taki ljudje, ki se kot upokojenci izmozgani, izžeti vračajo v narodni tabor, potem ko so preje kakor njegov sobesednik, leta in leta – kakor se je sam izrazil – vihteli nad narodom bič. Niso-li podobni mlademu človeku, ki – pozabivši sladke materine ljubezni – zapusti svojo mater, jo pozabi, zataji, potem pa se, ko blodeč križem sveta in okušajoč njega sladkosti, hudo zboli na duši in telesu, potrj vrne v njeno naročje? Zares, materina ljubezen je velika. Ona odpušča, ona pozablja. A ne mara – tak sin bi zardevati moral od sramu. Kadarkoli čuti plemenite podvige materinega srca; ne mora-li ga navdajati z obupom spomin na bridkosti in bolečine, katere je temu plemenitemu srcu zadajal? – (In s čem je Peter von Sratschnigg delal pokoro za vse zlo, katero je bil preje svojemu narodu prizadejal?) S tem, da je narodno volil in da je ob ljudskem štetju priznal slovenski občevalni jezik. Eno kakor drugo je smatral za velik čin. A kaj je bil vreden njegov glas v kraju, kjer se je slovenski narod brez glasov ljudi njegove vrste, – da, delo proti njihovim glasovom! – dokopal tako daleč, da je nemškutarijo vrgel ob tla? Na svojem prejšnjem službenem mestu, kjer je pravični slovenski stvari njegovega glasu potreba bilo, dajal ga je škodljivcem naroda. In da se je ob ljudskem štetju vpisal za Slovenca. Oh, kaka zasluga! Naenkrat en Slovenec več. Pri prejšnjih ljudskih štetvah pomnoževal je bil število Nemcev, bil podpora oni nenaravnostni statistiki, katera pod krinko občevalnega jezika umetno krči število Slovencev. Zato, da udejstvuje, je tako znano nemško posestno stanje ter s tem odjeda veljavo Slovincem. Ta ena številka o takih okoliščinah desetkrat in stokrat manje velja, ko bi bilo zaleglo pred desetimi, dvajsetimi, tridesetimi leti, ko je statistika izkazovala še mnogo več Slovencev.

Naslednja tem(atik)a, ki se je Hribar loteva v povesti in je predstavljena tudi humorno, je povezava Slovencev in Hrvatov. Lahko jo beremo kot odziv(anj)e na različne razprave o tem, kako blizu so si dejansko južnoslovanski narodi po jeziku in izvoru v okviru jugoslovanske ideje. Hribar v povesti opiše enega od shodov v Zagrebu:

Tiste dni zgodilo se je, da je k neki narodni slavnosti pripeljalo v Zagreb precejšnje število Slovencev. Njim na čast se je vršilo več slavnostnih prireditev in med njimi tudi večerna zabava na streljani. Tekom te zabave je vstal vaditelj Slovencev ter je v lepem blaglasnem, gladko tekočem govoru tekom svojega govora izrekel besede, da smo Slovenci planinski Hrvatje. Težko si je misliti večje neresnice. Vse priča, da smo po zgodovini, po vzgoji, po življenjskih nazorih, po omiki, dokaj ostro obilježena na-

rodna samobitnost. Samo jezik nas spaja in srce nam pravi, da smo po Hrvatih, naših najbližjih bratih, v tesnem krvnem sorodstvu z vsem nekim slovanstvom. Reči pa našemu kmetu – pa naj bo Gorenjec ali Obsotlan – da je planinski Hrvat! Debelo te bo pogledal. Kvečjemu zmaje še z glavo, češ, da v tvoje ni vse v redu. Bog ne daj, da bi s tem hoteli kakorkoli dotikati se onega vzvišenega cilja, ki gre za približevanjem ali celo za spojitvijo obeh narodov. A to se da doseči le s sestavnim, resnim delom potom šole.⁷ Če le-ta žalibog – Slovence pretvarja v Nemce, zakaj ne bi mogla Slovencev pretvoriti v Hrvate? Saj se bo tudi res vršil. V Beli krajini je šola iz štokavcev napravila kajkavce, ali recimo iz Hrvatov Slovence. V hrvatskem Zagorju iz kajkavcev štokavce. Torej iz Slovencev Hrvatov. Dajte Slovincem hrvatskih šol pa bodo v petdesetih letih vsi štokavci. A tu je politika po sredi. Pri nas na Hrvatskem. Hrvatje odtrgali so se sami od nas tedaj, ko so se odločili za Budimpešto mesto za Dunaj. Da so se za Dunaj, kakšno znamenito možnost bi bili ustvarili za medsebojno združevanje obeh najbližjih si slovanskih narodov! Nam samim ni bila nikdar dana odločba. Odločali so o nas oni, ki nam vsiljujejo nemške šole in ki bi rajši imeli, da nimamo nobenih, ko da bi nam deli hrvatskih. A odpor v naših vrstah? Slovenski poslanci so glasovali za nagodbo z Ogrsko. In vmes so bili celo taki, ki so se svoje dni navduševali za ilirizem! Vabiti koga v gosti in zapahovati vrata pred njim! – A dandanes naši voditelji niso nič boljši. Zvesti hlapci svojega gospodarja so. On jim deli za to brce, prikrajšava pravice narodu, katerega oni »vodijo«. Že ve zakaj. Način njegove odgovore je to. Pasji bič za pasje narave! Narodu se zato mesto kruha kaj rado mudi »cercenses«. In on se oprijanjuje pri tem. Pa še slavi jih.

V tem delu se pripovedovalec obregne ob dejstvo, da so slovenski poslanci na Dunaju podprli adresu o dualizmu in tako podprli ustanovitev dvojne monarhije. S tem so bile slovenske želje o trialistično oblikovani monarhiji pokopane, enako pa se je končala debata o federalni ureditvi monarhije (Kropivnik 2022: 57–60). Ideja o federalizmu je postajala vse manj verjetna že od odločitve poljskih poslancev 2. marca 1867, da se zasedanja na Dunaju udeležijo (Cetnarowicz 1992: 33–39). Tudi preostali slovanski poslanci niso sledili predlogu Čehov, da bi sejo obstruirali, adresu so na koncu podprli tudi slovenski poslanci, saj je obveljalo mnenje Luke Svetca, da bi morali Slovenci ostati in iskati podporo pri kateri drugi stranki, saj so »preslabi,

7 Hribar se je zavedal pomena šole za razvoj novih generacij in kako močno vpliva na mlade. V pismu Nikoli Pašiću (hrani NUK Ms 1411) namreč opozarja, da je v šolskem sistemu pomembno, da se vključijo književnosti vseh narodov – Slovencev, Hrvatov in Srbov. Hkrati je nujno, da se vsi učenci učijo o zgodovini vseh narodov in obvladajo slovenščino in srbsščino, saj bodo le tako lahko dobili pravi občutek jugoslovanstva. Čeprav se predstavljeni Hribarjev primer navezuje na obdobje Kraljevine SHS, o vlogi šole v povezavi z nacionalnostjo in jezikovno kategorizacijo v Avstro-Ogrski pišejo različni raziskovalci (glej npr. Stergar in Scheer 2018; Bernot in Stergar 2024 idr.)

da bi vladi tako demonstrativno vstajali» (Cetnarowicz 1992: 34–35).⁸

Pripovedovalec nadaljuje, da so Slovenci »planinski Hrvatje«⁹ in hrvaške obiskovalce na shodu označi za »dolinske Slovence«. Hribar s tem želi humorno predstaviti to, da posameznih slovanskih narodov ne smemo združevati tako, da bi jim kakorkoli odrekli »lastne individualnosti«; v tem duhu si je Hribar tudi zamišljal politično slovansko povezovanje.

Lovoričke tega govornika niso dale počivati drugim. Oglašil se je Hrvat, ki je odzdravil Slovincu, proglašajoč Hrvate za dolinske Slovence. Čudno. Samo med Slovenci nekaj vzklikov. Hrvatje so molčali, ko da so naenkrat poslati gluhomenci. Oni, ki so tako hrupno sprejeli frazo o »planinskih Hrvatih«, niso imeli ni najmanjšega smisla za ono o »dolinskih Slovincih«. Notranje neverjetnosti niso spoznali, ko je šlo za druge, spoznali so jo pa takoj, ko je šlo za nje same. Pravilo o priraščanju jim je bilo očitno, bolje vseh ko ono o odjemanju. Da se ta molk nekoliko popravi, izvoli si nastopni govornik drug predmet.

Hribarjeva slovanska in slovenska naklonjenost je najizrazitejša v drugem delu povesti, ko protagonist odpotuje v Rim. Povest zelo natančno opisuje mobilnost takratnega meščanstva, ki je bila značilnost večine meščanskega prebivalstva. Med kratkotrajne mobilnosti so spadali obiski prijateljev, sorodnikov, društveni izleti, poslovne poti, pa tudi potovanja in obiski zdravilišč (Ličen 2023: 25–26). Hribar enciklopedično popisuje posamezne prostore, umetnine, hkrati pa se večkrat sklicuje na slovanske svetnike ter pomembne s Slovani povezane dogodke v zgodovini Rima in krščanstva.

»Torej k tolikim zanimivostim te cerkve še ena?« vpraša začudeno gospod Izidor Fučec.

»Da,« odvrne profesor. »Krasen spomenik postavilo dvoje velikih mož, sorodnih si po umu in duhu. Papež Lev XIII. in vladika Strossmayer.«

»Kaj mi ne poveš!« vzkligne radostno iznenaden njegov potni tovariš.

⁸ Hribarja je dejstvo, da je prišlo do dualističnega preoblikovanja monarhije, spodbudilo k temu, da je še kot dijak napisal libreto *Kralj Matjaž* in ga prijavil na razpis Dramatičnega društva. Temeljno sporočilo libreto je želja po združitvi južnih Slovanov, hkrati pa v dramsko dogajanje vključi tudi predstavnika poljskega ljudstva in ga okliče za izdajalca slovanskih narodov (Blažić 2017: 108; glej tudi Kropivnik 2022).

⁹ Kot ugotavlja Igor Grdina (2010b: 27), je izraz »planinski Hrvat« zase uporabil Ivan Tavčar na shodu saborske opozicije 26. junija 1894, ko se je udeležil njihovega velikega shoda v Zagrebu ob polaganju temeljnega kamna za Starčevićev dom. Gre za obdobje burnega notranjepolitičnega dogajanja na Hrvaškem, ko je prišlo do združitve dveh frakcij hrvaške politike (strossmayerjancev in starčevićancev), česar pa slovenski liberalci niso videli kot nujno. Hribar je temu nasprotoval, saj je menil, da je starčevićanska platforma preozka in ne priznava srbske individualnosti (kar je v nasprotju s Hribarjevim videnjem slovanskega povezovanja), zato se njihovih shodov ni udeleževal (Grdina 2010b: 27; glej tudi Grdina 2010a).

Profesor napoti se proti sredi cerkve in potegne na lahko svojega sopotnika za laket s sabo. Obstala sta sredi glavne ladje, krasne, v obliki bazilike sezidane cerkve. Šestnajst starinskih stebrov deli jo od obeh postranskih ladij.

Sedaj se podasta na desno. Oba ostrmita radostnega iznenadenja. Krasna v polokrogu zidana kapela s kuplo na vrhu, skozi katero se vsipa nekoliko oslajljena, a vendar še zadosti jaka dnevna svetloba, da omogočuje opazovanje slik, s katerimi je kapela okrašena, stopi pred nju začudene oči. Kapela svetega Cirila in Metoda. Kapelo dal je sezidati papež Lev XIII. po načrtih stavitelja Foutane; s slikami okrasiti pa vladika Strossmayer po mojstru Nobiliju. V izobčku nad altarjem naslikan je Krist, sedeč na prestolu in držeč v rokah odprto knjigo, v kateri stoji z glagolico napisano: »Az sm pqt istina i žizn.« Pod prestolom kleči s svetim Cirilom na levi in svetim Metodm na desni papež Lev XIII. ter poklanja Kristu model kapele.

Hribar v svoji literaturi pomembnost Slovanov in Slovencev dokazuje predvsem z enačenjem z drugimi velikimi etnijami. Slike in opisi iz Rima¹⁰ so v delu predvsem v funkciji sopostavljanja Slovanov in Slovencev drugim za Hribarja velikim narodom s pomembno kulturno zapuščino, pri čemer nekatere »velike« narode (Grke, Egipčane, Italijane idr.) prikazuje kot nekdanje velike civilizacije, ki so danes le še njihova dekadence (Kropivnik 2023a: 360). V razgovoru med Fučcem, profesorjem Veselkom in irskim patrom, ki se zgodi med opazovanjem oltarjev, pride do primerjave Slovencev in Ircev – prvi so pod nemškim, drugi pod angleškim jarmom. Ko Hribar v svoji literaturi omenja narode, ki so pod nadoblastjo drugih narodov v odnosu hlapci nasproti gospodarju, se vedno postavi na stran šibkejših; tak primer je tudi pri Ircih.

Da sta Slovana, uganil je bil po njuni govorici. In glej, ko mu profesor pove, da sta Slovenca, poznal je prav dobro slovenski narod in njegove okoliščine. Spusti se z njim v politiko. »Mi Irci,« pravi, »se že stoletja borimo za svojo samoodločbo, vi Slovenci imate podobne boje. Mi proti Angležem, vi proti Nemcem. Verujte mi: zmagali bomo oboji. Tako mi svetega Patricka molimo.«

Profesorja Veselka prav pristrčno razveseli to patrovo rodoljubno prepričanje. Zlasti, ker je je aplikoval tudi na Slovence. Pater pa, ko se jima pridruži še gospod Izidor Fučec in stopajo skupaj po cerkvi proti izhodu, nadaljuje:

»Mi sočustvujemo z vsemi zatiranimi narodi. Zato tudi s Slovani. Morebiti ni slučaj, da imamo en altar posvečen slovanskemu svetniku. Evo ga. Svetemu Ivanu iz Nepomuka.«

V četrtem delu povesti se pripoved zgosti, k čemur prispeva tudi tematizacija množičnih zgodovinskih dogodkov,

¹⁰ Na obisku v Rimu profesor Veselko Izidorju Fučcu različne spomenike, cerkve in trge poskuša predstaviti z vidika pomembnosti za Slovence. Tematizira tako zgodbo Cirila in Metoda, naveže se na škofa Strossmayerja, navsezadnje opozori tudi na zapis iz Janezovega Evangelija, ki je tudi v Rimu zapisan v glagolici.

ki se prekrivajo s Hribarjevimi spomini.¹¹ To sicer ne pomeni, da v tem delu nacionalnih stereotipov ne moremo več zaznati, a jih zaradi pomembnih politično-zgodovinskih dogodkov Hribar postavi v ozadje. Konec povesti pri naša vest o propadu Avstro-Ogrske in nastanku nove države Jugoslavije. Odsotnost nacionalne agende v tem delu povesti in prekrivnost s *Spomini* lahko pripišemo dvema dejstvom. Prvo je to, da je četrti del nastal veliko pozneje (1929), ko so bila Hribarjeva hrepenenja že uresničena, drugo dejstvo pa je, da je rokopis tega dela povesti nastal eno leto po izidu drugega dela Hribarjevih *Spominov* in povest v nekaterih segmentih pomeni Hribarjevo literarizirano refleksijo političnega pisanja.

Kaj nam sporočajo stereotipi o sebi in Drugem?

Sociolog kulture Bojan Baskar (2015: 45) ugotavlja, da se je nacionalno zgodovinopisje šele na prelomu tisočletja začelo osvobajati mitozgodovinske naracije, spletene iz etničnih mitov. Hribar pri tem želi z izdajanjem svojih *Spominov* tvorno sodelovati, a se ne želi osvoboditi teh naracij, temveč prispevati k oblikovanju novih, ki so vezane na skupno slovansko prihodnost, jugoslovansko idejo in pomen povezave južnih Slovanov v eni državi. Če se tega v *Spominih* loteva z navajanjem podatkov, v povesti to dosega s prikazovanjem zgodbe s stališča tačasnega ljubljanskega, hrvaškega, dunajskega idr. meščanstva. Pri tem uporablja dominantne naracije, ki jih razdeli in vanje vpelje svoj politični nazor. Dober primer tega je natančno opredeljevanje pripovedovalca ob atentatu v Sarajevu in z njim povezanih dogodkov. Božidar Jezernik (2021: 117) piše, da je v tem obdobju avstro-ogrski tisk marljivo poročal o gnevu ljudi nad atentatorji in tistimi, ki so jih najeli in izurili. Hribar pa v romanu na tem mestu sicer omenja časopisno dogajanje v monarhiji, selitve Srbov iz monarhije kot posledico atentata in neodobravanje večinskega prebivalstva, a pri tem jasno pokaže možnost za slovansko povezavo in skupni nastop proti Avstriji, ki bi omogočil povezavo južnih Slovanov. Povest bi lahko tako označili tudi za etnografski dokument tistega časa, ki združuje politična sporočila takratnega meščanstva in jih v literarizirani obliki posreduje in sopostavlja svojim političnim nazorom. S tem Hribar poskuša predstaviti različne »zamišljene skupnosti«¹² v avstro-ogrski monarhiji in jih v literarizirani obliki predstaviti z njihovim imaginarijem.

V Hribarjevi povesti se kažejo asimetrična razmerja med narodi in različnimi družbenimi skupinami (»balkanezerji«, ¹³ Dunajčani idr.), kar v delu poraja vprašanja tujosti in Drugega. Hribarjevo prikazovanje etničnih podob je vedno postavljeno v vsakdanje kontekste, s katerimi se morebitni bralec lahko poistoveti. Podobe so natančno kontekstualizirane, Hribar pa jih didaktično konstruira z različnimi identifikacijskimi dejavniki. Folkloristka Iveta Todorova-Pirgova (1999: 151) trdi, da lahko mentalne konstrukcije etničnih podob sestavimo iz različnih kulturnih besedil, ki vsebujejo informacije o nekaterih njenih elementih. Drugosti se v različnih kulturnih tekstih kažejo zelo različno, lahko se skladajo z zgodovinskimi dejavniki, lahko poudarjajo jezikovno in kulturno drugačnost, skratka kategorije, ki jih lahko umestimo med identifikacijske dejavnike (etnične) identitete (Todorova-Pirgova 1999: 149–150; Eriksen 2002: 34–35, glej tudi Mlakar 2017).

Folkloristka Anja Mlakar (2019: 41) opozarja, da lahko tudi nekateri člani naše skupnosti dobijo atribut Drugosti. Pri analizi Hribarjevega besedila se to večkrat izkaže, saj se predvsem zaradi soobstoja različnih naracij (pripovedovalca, osrednjega in stranskih likov) vloge Drugega in »našega« večkrat zamenjajo. Prvoosebni pripovedovalec vse te naracije pojasnjuje, osmišlja in mestoma smeši. Hribar literarno zelo spretno konstruira »svetove« Drugega in našega, pri čemer se prav pri Slovencih in Slovanih lahko ti svetovi prepletajo. Predstavniki so tako lahko Drugi (nemškutarji) tudi med našimi (Slovenci/Slovani). Literarni komparativist Daniel-Henri Pageaux (2012: 10) komparativistično formulira Drugega in pravi, da »vsaka podoba nastane, ko se Jaz, lahko tudi neznan, zave svojega odnosa do Drugega, nekega Tukaj v odnosu do Drugje. Podoba je torej izraz, ne nujno literaren, nekega pomembnega razhajanja med dvema vrstama kulturne realnosti.« Slovenci in Slovani torej v delu z vidika pripovedovalca vedno zavzemajo vlogo našega, ko pa je govor o nemškutarjih in zagovornikih političnih idej, ki so v nasprotju s pogledom pripovedovalca (Hribarja), ta skupina predstavlja podobo (nevarnega, smešnega, nerazumljenega) Drugega. Etnologinja Alenka Bartulović (2012: 166) na podlagi analize izbranih literarnih besedil, ki so nastala v 19. stoletju in tematizirajo turške vpade (Jurčič, Levstik),

13 Slika »balkanezerjev« je za analizo precej zanimiva, saj je razprava o Balkancih postavljena v okolje dunajskih kavarn, kjer dunajsko meščanstvo tik pred začetkom prve balkanske vojne razpravlja o tem, kako dobro bi bilo, če bi Turki »balkanezerje« nabunkali. Nadalje pripovedovalec poudari, da je to na nek način tudi odnos, ki ga Dunaj goji do vseh Slovanov, in se naveže na septembrske dogodke 1908 (glej Kropivnik 2023a), ko pravi: »Češ, samo pokazati je treba sodrgi zobe, pa bo takoj ukročena« (NUK Ms 1411). Podoba Balkana se v tem obdobju sklada s tem, kar ugotavlja Jezernik (1998: 12), tj., da so številni pisci iz različnih časovnih obdobij in krajev soglašali, da »Balkanski polotok, čeprav je na zemljevidu Evrope, ne spada k najbolj civiliziranemu delu Evrope.«

11 To potrjuje kazalo *Mojih spominov*, kjer mislim na naslove poglavij: Po balkanski vojni, Po sarajevskem atentatu, Vojne napovedi, Pokrajinski namestnik v Ljubljani, Pred vrati ožje domovine itd.

12 Pri tem se opiram na koncept »zamišljenih skupnosti« Benedicta Andersona (2008: 32–48), ki trdi, da so zamišljene skupnosti konstruirane tako, da ljudje razvijajo občutek povezanosti in identitete na podlagi skupnih predstav, mitov, jezika in drugih kulturnih elementov. Pomemben vidik zamišljene skupnosti je tudi občutek pripadnosti, ki ga ljudje čutijo do drugih članov te skupnosti, čeprav se ne poznajo.

in na podlagi del sodobnejših zgodovinarjev, ki so pisali o turških vpadih, sklene, da je »sožitje dveh različnih zvrsti ubeseditve predelane preteklosti [...] z vseh zornih kotov mogoče pripisati učinkom ideoloških aparatov države, ki delujejo usklajeno [...] pisatelji in zgodovinarji pa v svoje naracije vselej vpletajo, načrtno ali (ne)zavedno, kančke kolektivnega spomina.« Temu z analizo Hribarjeve povesti *Gospod Izidor Fučec* pritrjujem tudi sam.

Sklep

Roman Ivana Hribarja *Gospod Izidor Fučec, srednjeveška povest naših dni* je literarni dokument časa, v katerem lahko zaradi njegove obsežnosti najdemo različne obravnave številnih socialno-, kulturno- in politično-zgodovinskih dogodkov in pojavov 19. stoletja. Delo večkrat zamenja pozicije Drugega in našega v pripovedi, kar se sklada z avtorjevimi siceršnjimi politično-zgodovinskimi pogledi. Slovenci in Slovani so lahko predstavniki našega in Drugega hkrati, če se politično in nazorsko ne strinjajo s pripovedovalcem ali siceršnjimi Hribarjevimi pogledi (primer Nemškutarjev, Poljaki v libretu *Kralj Matjaž* idr.). Zaradi svoje obsežnosti, natančnosti popisovanja in na spomnih temelječih zapisih, ki se na več mestih povežejo s tačasnimi Hribarjevimi za-beležkami (*Dnevne pripomnije* (Hribar 1917), pisemska korespondenca idr.), je delo (čeprav literarno) zanimivo za nadaljnjo obravnavo s kombinacijo etnografskega branja in imagološke analize. Vanjo bi bilo smiselno vključiti še spremembe reprezentacij Drugih (na Balkanu) skozi prizmo oblastnega diskurza,¹⁴ do katerih je prišlo zaradi uvedbe dualizma, aneksije Bosne, balkanskih vojn, prve svetovne vojne, ki jih Hribar tematizira v zgodovinskem risu, tj. v četrtem delu povesti, ki ga v tem članku ne obravnavam. Hribar je z zgodovinsko povestjo nameraval vplivati na čim širši krog bralstva, zato je premišljeno izbiral dogajalne prostore v prvih treh delih povesti, kjer je lahko obdelal čim več tematik, hkrati pa vključeval poglede različnih krogov meščanstva. Z nacionalnimi in drugimi stereotipi je poskušal doseči smešenje posameznih skupin in jih z didaktičnimi razmisleki, ki jih v delu podaja s pomočjo pripovedovalca ali lika profesorja Veselka, prepričati v svoj prav. Vloga nacionalnih stereotipov je v tem delu torej izrazito ilustrativna in didaktična. Občutno razliko med prvimi tremi deli romana in zadnjim delom lahko pojasnimo s tem, da je zadnji del nastal v obdobju, ko je bil Hribarjev politični cilj (združitev južnih Slovanov) dosežen, »literarno prepričevanje« morebitnega bralstva pa s tem ni bilo več potrebno.

Zahvala

Prispevek je nastal v raziskovalnem programu Etnološke, antropološke in folkloristične raziskave vsakdanjika (P6-

0088), ki ga financira ARIS. Za pomoč in vse usmeritve pri nastajanju prispevka se zahvaljujem urednicama *Glasnika SED*, Saši Poljak Istenič in Tini Palaić, in recenzentoma. Iskreno se zahvaljujem tudi Daši Ličen za komentarje in pomoč pri pripravi končne verzije prispevka.

Literatura in viri

SI NUK Ms 1411, Ivan Hribar

ANDERSON, Benedict: *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2008.

BASKAR, Bojan: Načini potovanja in orientalistično potopisje v avstro-ogrske provincije: Primer Antona Aškerca. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 48/3–4, 2008, 24–35.

BASKAR, Bojan: *Nacionalna identiteta kot imperialna zapuščina: Uvod v slovensko etnomitologijo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015.

BARTULOVIĆ, Alenka: »S Turkom star račun imamo, prav je, da ga poravnamo«: Vpadi osmanskih čet skozi diskurzivno optiko slovenskega zgodovinskega in leposlovja ter njihova aplikativnost v enaindvajsetem stoletju. V: Božidar Jezernik (ur.), *Imaginarni »Turek«*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2012, 145–172.

BEEGHLY, ERIN: What is a Stereotype? What is Stereotyping? *Hypatia* 30/4, 2015, 675–691.

BERNOT, Jan in Rok Stergar: A Cacophony of Classifications: Education and Identification in Prenational Empire. *Nationalities papers Special Issue*, 2024, 1–18.

BLAŽIČ, Milena Mileva: Ivan Hribar in literatura. V: Igor Grdina (ur.), *Hribarjev zbornik*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2010, 154–162.

BLAŽIČ, Milena Mileva: Rokopisi in literarni začetki Ivana Hribarja v Dramatičnem društvu v Ljubljani. *Amfiteater* 5, 2017, 102–117.

CETNAROWICZ, Antoni: Slovenci in politika poljskih poslancev v državnem zboru v letih 1867–1868. *Zgodovinski časopis* 46/1, 1992, 33–39.

CVIRN, Janez: *Boj za Celje: Politična orientacija celjskega nemštva 1861–1907*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1988.

CVIRN, Janez: *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848–1918)*. Celje: Zgodovinsko društvo, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015.

ČUČEK, Filip in Janez Cvirn: Zgodovinski lok. V: Jerneja Ferlež (ur.), *Nemci v Mariboru: Stoletje preobratov: 1846–1946*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2012.

ČUČEK, Filip: *Svoji k svojim: Na poti k dokončni nacionalni razmejitvi na Spodnjem Štajerskem v 19. stoletju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2016.

ČURKINA, Iskra Vasilijevna: Osnovne etape v razvoju rusko-slovenskih odnosov v drugi polovici 19. stoletja. *Zgodovinski časopis* XXXIII/3, 1979, 451–462.

DUKIĆ, Davor idr. (ur.): *Kako vidimo strane zemlje: Uvod u imagologiju*. Zagreb: Srednja Europa, 2009.

14 Za primere takšnih analiz glej npr. Jezernik 1998; 2011; Dukić idr. 2009; Kodrić 2018; Krivec 2023.

ERIKSEN, Thomas Hylland: *Ethnicity and Nationalism*. London, Sterling, Va.: Pluto Press, 2002.

FERLEŽ, Jerneja: Spremembe konteksta, premene vlog: Nemci in Slovenci v Mariboru od srede 19. do srede 20. stoletja. V: Saša Poljak Istenič, Mateja Habinc in Katja Hrobat Virloget (ur.), *Nemi spomini: Manjšine med obrobjem in ospredjem*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 2017, 72–86.

FERNANDEZ, James W: *Persuasion and Performances: The Play of Tropes in Culture*. Bloomington: Indiana University Press, 1986.

GOROPEVŠEK, Branko: Protinemški izgredi v Ljubljani. *Slovenska kronika XX. stoletja. 1900–1941*. Ljubljana: Nova revija, 1997, 87.

GÖDERLE, Wolfgang: State-Building, Imperial Science, and Bourgeois Careers in the Habsbourg Monarchy in the 1848 Generation: The Cases of Karl Czoernig (1804–1889) and Carl Alexander von Hügel (1795/96–1870). *Hungarian Historical Review* 7/2, 2018, 222–249.

GÖDERLE, Wolfgang: Imperialism, Statehood, and Public Infrastructure in the Habsburg Anthropocene. V: Maximilian Hartmuth, Richard Kurdiovsky, Julia Rüdiger in Georg Vasold (ur.), *The Governance of Style: Public Buildings in Central Europe, 1780–1920*. Dunaj: Böhlau, 2023, 315–333.

GRDINA, Igor: Ivan Hribar ni več župan. *Slovenska kronika XX. stoletja. 1900–1941*. Ljubljana: Nova revija, 1997, 106–107.

GRDINA, Igor: *Ivan Hribar »jedini resnični radikalec slovenski«*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2010a.

GRDINA, Igor: Ivan Hribar »jedini resnični radikalec slovenski«: Poskus gesla v biografskem leksikonu. V: Igor Grdina (ur.), *Hribarjev zbornik*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2010b, 9–82.

HLADNIK, Miran: *Slovenski zgodovinski roman*. Ljubljana: Založba Filozofske fakultete, 2009.

HRIBAR, Ivan: *Moji spomini I*. Ljubljana: Samozaložba, 1928a.

HRIBAR, Ivan: *Moji spomini II*. Ljubljana: Samozaložba, 1928b.

HRIBAR, Ivan: *Moji spomini III*. Ljubljana: Samozaložba, 1932.

HRIBAR, Ivan: *Moji spomini IV*. Ljubljana: Samozaložba, 1933.

HRIBAR, Ivan: *Dnevne pripomnike*. Rokopisna zbirka NUK. Pretipkana verzija avtorja, 1917.

JEZERNIK, Božidar: *Dežela, kjer je vse narobe: Prispevki k etnologiji Balkana*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1998.

JEZERNIK, Božidar: »Vedno zvesta Slovenija«: Javni spomeniki ljubljanski in družbeni spomin. V: Irena Novak Popov (ur.) *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta UL, 42. SSJLK, 2006, 159–172.

JEZERNIK, Božidar: *Divja Evropa: Balkan v očeh zahodnih politikov*. Ljubljana: Slovenska matica, 2011.

JEZERNIK, Božidar: Vojne rane se celijo počasi. V: Jurij Fikfak in Božidar Jezernik (ur.), *Dediščina prve svetovne vojne: Reinterpretacije in reinterpretacije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete UL, 2021, 115–175.

KEREC, Darja: V kolesju dveh držav: Politični portret Ivana Hribarja (1851–1941). V: Irena Žmuc, Mojca Fele in Darja Ke-

rec (ur.), *Ivan Hribar: Javno. Ustvarjalno. Zasebno*. Ljubljana: Muzej in galerija mesta Ljubljana, 2023, 39–59.

KODRIČ, Sanjin: *Kako su Bošnjaci vidjeli muslimanski orijent i evropski zapad: Kulturalno-imagološke studije iz bošnjačke i bosanskohercegovačke književnosti*. Sarajevo: Dobra knjiga, 2018.

KOSI, Jernej in Rok Stergar: Kdaj so nastali »lubi Slovenci«? O identitetah in prednacionalni dobi in njihovi domnevni vlogi pri nastanku slovenskega naroda. *Zgodovinski časopis* 70/3–4, 2016, 458–488.

KRIVEC, Jaroš: Oblike slovenskega oblastnega diskurza o Bosni in Hercegovini za časa habsburške monarhije. *Prispevki za novejšo zgodovino* 63/1, 2023, 67–85.

KROPIVNIK, Luka: *Ivan Hribar med politikom in pisateljem*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko in Oddelek za zgodovino, 2022.

KROPIVNIK, Luka: Slovani in drugi v povesti Ivana Hribarja Gospod Izidor Fučec, srednjeveška povest naših dni. V: Andraž Jež (ur.), *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023a, 355–361.

KROPIVNIK, Luka: Misel Ivana Hribarja med politikom in pisateljem. V: Irena Žmuc, Mojca Ferle in Darja Kerec (ur.), *Ivan Hribar: Javno. Ustvarjalno. Zasebno*. Ljubljana: Muzej in galerija mesta Ljubljana, 2023b, 60–75.

LIČEN, Daša: Zbližati, izobraziti in razvedriti slovanski živelj: Članstvo Slavjanskega društva v Trstu ob pomladi narodov. *Kronika* 2022 70/2, 2022, 363–374.

LIČEN, Daša: *Meščanstvo v zalivu: Društveno življenje v habsburškem Trstu*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2023.

MLAKAR, Anja: »K nam so prišli Francozi in prinesli »drugačne čase«: Napoleonovi Francozi v slovenskih povedkah v kontekstu kolektivnega spomina in drugosti. *Studia Mythologica Slavica* 20, 2017, 205–231.

MLAKAR, Anja: *Skrivnostni tujec in demonski sovražnik: Drugi in drugost v slovenski slovstveni folklori*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2019.

PAGEAUX, Daniel-Henri: Uvod v imagologijo. V: Tone Smolej (ur.), *Podoba tujega v slovenski književnosti: Podoba Slovenije v tuji književnosti: Imagološko berilo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012, 9–20.

PERENIČ, Urška: Toponomastika uličnih imen, nacionalna identiteta in pripadanje: Literarne ulice v ožjem središču Ljubljane. V: Marijan Dović (ur.), *Kulturni svetniki in kanonizacija*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2016, 325–346.

PUDDIFOOT, Katherine: Stereotyping: The Multifactorial View. *Philosophical Topics* 45/1, 2017, 137–156.

STERGAR, Rok in Tamara Scheer: Ethnic Boxes: The Unintended Consequences off Habsburg Bureaucratic Classification. *Nationalities Papers* 46/4, 2018, 575–591.

TODOROVA-PIRGOVA, Iveta: Cultural Images of the Ethnic Groups and Ethnic Interrelations in the Balkans. *Ethnologies* 21/2, 1999, 147–175.

ŽIVKOVIĆ, Marko: Violent Highlanders and Peaceful Lowlanders: Uses and Abuses of Ethnogeography in the Balkans from Versailles to Dayton. *Replika* Special Issue, 1997, 107–119.

“Germanized or Mountain Croat”: The Image of Slovenians and Slavs in Ivan Hribar’s Historical Novel

The paper deals with the representations of Slovenians and Slavs in Ivan Hribar’s manuscript novel, *Gospod Izidor Fučec, srednjeveška povest naših dni*, written between 9 June 1916 and 19 November 1929. Hribar’s novel represents a literary document of the time, which from different perspectives addresses dominant narratives in relation to a number of relevant sociocultural-historical themes directly related to his political history, as well as to his writing activities, which, due to their manuscript nature, have never been presented to the public or the readership. In this paper, we are thus dealing in more detail with the question of the representation of pro-German policies and Slovene identity, as Hribar paints it in his novel through the eyes of the main character and the narrator – Izidor Fučec. In doing so, we draw on a combination of ethnographic reading, comparative analysis of Hribar’s published *Memoirs*, and his unpublished literary work. We conclude the paper with an imagological analysis of selected parts of the short story.

Hribar’s aim with the historical tale was to influence as wide a readership as possible, so he thoughtfully chose the settings in the first three parts of the tale, where he could deal with as many themes as possible while at the same time incorporating the views of different circles of the bourgeoisie. He used national and other stereotypes to ridicule particular groups and to convince them that he was right by means of didactic reflections, which he delivers in the work through the narrator or the character of Professor Veselko. The role of national stereotypes in this work is therefore highly illustrative and didactic. The significant difference between the first three parts of the novel and the last one can be explained by the fact that the latter was written in a period when Hribar’s political goal (the unification of the South Slavs) had been achieved and “literary persuasion” of the potential readership was no longer necessary.

